

Uurastajan ura

Kimmo Katajala

Keijo K. Kulha: *Jutikkala. Tinkimätön akateemikko*. Edita. 367 s.

Akateemikko Eino Jutikkala, suomalaisen historian tutkimuksen joulun alla kuollut "grand old man", on haastava elämäkerran aihe. Jutikkalan massiivinen tieteellinen tuotanto, hänen pitkä uransa yliopistollisissa viroissa ja luottamustehtävissä sekä aktiivinen toimintansa historian tutkimusta lähellä olevien yhdistysten ja säätiöiden piirissä muodostaa niin monisäikeisen kokonaisuuden, että aiheen hallittu jäsentäminen on vaikea tehtävä. Tähän työhön on ryhtynyt historioitsija ja kirjoittajaksi erityisesti journalistina kouluttautunut Keijo K. Kulha. Mielestäni hän on onnistunut tehtävässään varsin hyvin. Eino Jutikkalan elämäkerta on selkeää ja sujuvaa luettavaa.

Kulha on jakanut Jutikkalasta kertovan elämäkertateoksen käsittelytavaltaan kahtia. Kirjan avaa laajuudeltaan vajaan kolmasosan teoksesta käsittävä perinteiseen tapaan perhetaustoista ja lapsuusvuosista alkava päähenkilön elämäntaiheista ja muusta kuin tieteellisestä tuotannosta kertova osuus "Opettaja, tutkija, akateemikko". Tämän Eino Jutikkalan elämän eri puolia valottavan osuuden jälkeen elämäkerturi käy käsiksi akateemikon massiiviseen tieteelliseen tuotantoon. Päähenkilön toimintaa ja käsityksiä kuvataan temaattisesti järjestetyissä kirjallista tuotantoa luotaavissa pääluvuissa. Teoksen päättää lyhyt yhteenvetomainen tiivistys "Jutikkalan historiankäsitely".

Lapsuusvaiheet Jutikkalan kartanossa sivuutetaan nopeasti, samoin kouluvuodet käydään läpi lähinnä niiltä piirteiltä ja valinnoilta, jotka vaikuttivat tieteen tekijän uraan ja tuotantoon. Alkuun kronologisesti etenevä kerronta muuttuu temaattiseksi siinä varhaisessa vaiheessa, kun päähenkilön elämä kietoutuu akateemiseen maailmaan. Henkilöhistoriallisen osuuden päättää Eino Jutikkalaa yksityishenkilönä esittelevä jakso, jossa tieteen tekijä-akateemikon kuva rikastuu, kun hänet tavataan heinäpellolla, puutarhaa hoitamassa ja Jutikkalalle rakkaan mahjong-piirin peli-illoissa.

Jutikkalan vaiheita yliopistohallinnon piirissä käsitellään elämäkerrassa siellä täällä, mutta

yleensä varsin lyhyesti. Voimakastahtoinen Jutikkala ei ilmeisesti ollut neuvottelupöydässä mikään helppo pala niille, joilla oli toiset intressit ja toiset näköalat asioihin. Opiskelijoiden suuntaan Jutikkala piti tiukasti säännöistä ja määräyksistä kiinni, mutta toisaalta hän ajoi tarmokkaasti edustamiensa oppilajien etuja.

Professori törmäyskurssilla

Voimakkaat persoonat, jollainen Eino Jutikkalakin on, herättävät aina toimissaan vastavaikutuksia. Joskus tämä vastavaikutus saattaa dominoida kokonaan jälkipolvien saamaa kuvaa henkilöstä, mikä olisi vahinko. Jutikkalan tapauksessa tällaista vastavaikutusta on esiintynyt nimenomaan hänen hallintouransa osalla. Voimakastahtoinen ja opiskelijoiden suunnasta jäykäksi ja vanhoilliseksi koettu Jutikkala ajautui dekaanina ja professorina törmäyskurssille 1960-luvun lopun ja 1970-luvun politisoituneen opiskelijaliikkeen ja osan opettajistakin kanssa. Omissa haastatteluisaan Jutikkala ei ole halunnut kaivella näitä tapahtumia, vaan on todennut valtioviisaasti, ettei negatiivisilla asioilla elämäntiimi palvele kenenkään etuja.

Me, jotka emme olleet vielä 1960- ja 1970-luvulla mukana akateemisessa elämässä, joudumme kieli keskellä suuta sommittelemaan käsitystämme noista Helsingin yliopiston kuohunnan ajoista erilaisten, joskus vahvasti asenteellisten, muistikuvien varassa. Ne, jotka ovat kokeneet nuo vuodet, osaavat varmaan lukea paljon Kulhan kirjan rivien välistä. Vaikka noista ajoista ja tapahtumista olisikin kenties inhimillisesti katsoen kovin mielenkiintoisia saada neutraalisti rakennettu yksityiskohtainen kuva, noudattaa Kulha kirjassaan päähenkilönsä ohjetta olla suu-remmin riidoilla elämöimättä.

Kuten Kulha kirjoittaa, yliopistopolitiikan ohella Jutikkala oli jo 1960- ja 1970-luvulla historian tutkimuksen "suuri tammi, johon seuraa va polvi hioi miekkojaan ja koetteli voimiaan". Tässä ei ole tietenkään mitään pahaa. Tutkimus kulkee eteenpäin, kun aiemmat käsitykset kyseenalaistetaan ja asetetaan uudet merkkipaalat testaamalla ja todentamalla omat hypoteesit. Ju-

tikkalan tapauksessa on kuitenkin näkemykseni mukaan tapahtunut jossain määrin vääryyttä siinä, että hallintomies-Jutikkalaan kuumina poliitisoitumisen vuosina liitetty peräänantamattoman konservatiivin leima on pyritty lyömään myös hänen tieteelliseen tuotantoonsa. Näin voi tehdä vain, jos ei ole lukenut Jutikkalan tuotantoa tai ei ole siitä mitään ymmärtänyt.

Jutikkala on ollut tieteellisellä urallaan monella tapaa historian tutkimuksen uudistaja ja uusien latujen etsijä. Kuten Kulha kirjoittamassaan elämäkerrassa kuvaa, oli Eino Jutikkala yksi keskeisistä tekijöistä, kun lamprechtalaisessa hengessä laadittiin ensimmäistä Suomen kulttuurihistorian kokonaisuutista. Sen kollektiivisia ilmiöitä korostanut ja poliittisen historian jaotteluja välttänyt ote ei ollut tuon ajan historiantutkimuksen valtavirtaa Suomessa.

Samalla tapaa esimerkiksi Jutikkalan yhtenä päätteoksena pidetyn *Suomen talonpojan historian* ensimmäisen painoksen (1942) avaava katsaus talonpoikaiston asemaan Euroopan historian näkökulmasta on juuri sitä suomalaisen historiantutkimuksen avautumista kansainväliseen vertailuun, jota on peräänkuulutettu, mutta toteutettu laajemmassa mitassa vasta 1990-luvun alusta lähtien. Jutikkala oli tässäkin aikaansa edellä. Juuri tuo vertailuosuus, joka olosuhteista johtuen ymmärrettävästi joutui tukeutumaan puutteelliseen kirjallisuuteen, joutui teoksen arvosteluissa kuitenkin ankarimman kritiikin kohteeksi ja pudotettiin pois teoksen toisesta painoksesta (1958).

Se, että Jutikkala mukautui *Suomen talonpojan historian* toisessa painoksessa omaa ajatteluaan ahtaamman tiedeyhteisön kritiikkiin, on ymmärrettävää, mutta mielestäni vahinko. Juuri tuo ensimmäisen painoksen vertaileva osuus oli ensimmäinen yritys asettaa suomalaisen talonpojan historian vaiheet kansainväliseen käsitteelliseen yhteyteensä. Sen sijasta, että osuus jätettiin uudesta painoksesta kokonaan pois, olisi vertailuosuus tullut mielestäni laajentaa vaikkapa omaksi volyymikseen. Siitä olisi ollut korvaamaton hyöty suomalaisen agraarihistorian tutkimuksen kansainvälistymiselle.

Harhapolkuja runsauden ryteikössä

Tapasin akateemikko Eino Jutikkalan muutama vuosi sitten Tieteiden talon aulassa. Hän pysäytti minut ja pyysi valmisteilla olleeseen *Suomen maatalouden historian* ensimmäiseen osaan minulta artikkelia. Suostuin tietysti mielihyvin. Akate-

mikko kuitenkin jatkoi jutustelua ja kertoi minulle merkillisestä tapauksesta. Hän oli törmännyt Helsingissä kotikulmillaan kävellessään erääseen ulkomailla asuneeseen sukulaiseensa, jota ei ollut tavannut vuosikausiin ja joka oli vain päivän vierailulla Helsingissä. ”Ajatelkaa, millainen sattuma, että hän sattui valitsemaan juuri ne kadut, jotka ristesivät siihen reittiin, jota itse kävelin ja että satuimme samaan paikkaan juuri samaan aikaan niin, että saatoimme tavata. Muistakaa, että samalla tavalla sattumalla on merkittävä osuus historian kulussa”, akateemikko sanoi. Ymmärsin saaneeni opetusta historian teoriassa.

Jutikkalan tuotannossa näkyy tapahtuneen sotien aikana käänne. Ennen sotavuotia Jutikkala korosti voimakkaasti ”kollektivistisen” historiantutkimustavan merkitystä. Sotien jälkeinen Jutikkala alkoi nostaa esiin entistä enemmän yksilöiden, aatteiden ja historiallisen tapahtumisen sattumanvaraisuuden merkitystä. Historian ilmiöiden selittäminen seisoo Jutikkalan töissä kuitenkin koko tuotannon ajan talous- ja väestöhistorian vankalla perustalla. Perusta pysyy samana, selitysten pintaväreily muuttuu moni-ilmeisemmäksi ja nyansoidummaksi, eräänlaiseksi monimuuttujaselitykseksi.

Joskus nuoren Jutikkalan kollektivistisiin ilmiöihin ja taloudelliseen perustaan tukeutuneen historiannäkemyksen esittely on saattanut johtaa vääriymmärryksiin ja koomisiinkin tilanteisiin. Omassa väitöstilaisuudessani vastaväittäjäni – Jutikkalan arvostettu oppilas – kovisteli minua marxilaisten näkemysten levittelystä ottamatta lainkaan huomioon, että kyseinen häntä häirinyt kohta perustui Jutikkalan *Suomen talonpojan historiaan*, mistä mainitsin myös alaviitteessä. Tekstin taustaoletusten tunnistus meni vastaväitäjältä hieman pieleen. Kaikki talouspohjaiset selitystavat eivät suinkaan perustu historialliseen materialismiin.

Selostaessaan suomalaisen historiantutkimuksen muutamia kuumimpia kiistakysymyksiä Kulha eksyy hieman kauas aiheestaan. Näin käy esimerkiksi käsiteltäessä viime sotien jälkeistä Suomen historian jälkipyykkiä, eli keskustelua jatkosodan alkuun liittyneistä tulkinnoista. Sinällään on hyvä, että käsiteltävät asiat taustoitetaan, mutta tässä kohden kestää hieman luovattoman kauan, ennen kuin kirjan päähenkilö asiaan liittyvine mielipiteineen ja käsityksineen pääsee esiin. Yleisesti ottaen juuri sota-aikaan ja sodanjälkeisiin vuosiin liittyvät osuudet ovat kuitenkin juuri niitä, jotka Jutikkalastakin kirjoitetussa elämäkerrassa kiinnostanevat suurta lukijakuntaa eniten.

Kirjoitettaessa elämäkertaa sellaisesta henkilöstä kuin Eino Jutikkala joutuu kirjoittaja valitsemaan perusteellisemmin selitettäviä asioita ja jättämään osan vähemmän tärkeäksi koettuja tai päähenkilön kokonaisprofiilin kannalta katsottuna sivuteemoiksi luokiteltuja seikkoja käsittelemättä. Itse olisin kaivannut jonkin verran enemmän tietoa Jutikkalan toiminnasta historia-alan järjestöissä ja tiedettä tukevissa säätiöissä. Nyt nämä elämänalueet tulevat käsitellyiksi hyvin nopeasti, lähes luettelomaisesti. Kirjasta saa etsimällä toki tiedon esimerkiksi siitä, että Eino Jutikkala toimi Suomen Historiallisen Seuran esimiehenä kahteen kertaan, ensin 1940-luvulla ja toisen kerran 1970-luvulla. Muuta asiasta ei siten juuri kerrotakaan.

Kulhan kirjoittama elämäkerta antaa hyvän kuvan Eino Jutikkalan käsittämättömän laajan tuotannon pääpiirteistä. Temaattinen ryhmitteleminen on tässä varmaan ainoa mahdollisuus välttää johtajatuksen katoaminen tuotannon runsauden ryteikköön. Tällöin kuitenkin eri tehtävien ja niihin liittyvien asioiden ajallinen yhdistäminen toisiinsa ei ole kovinkaan helppoa. Pientä vaivaa nähdessä kuitenkin sen käsityksen, että professorin virkavelvollisuuksien ohella on Jutikkalalla täytyntä olla samanaikaisesti meneillään useita kirjoitus- ja toimitushankkeita, jotka kaikki hän on toimittanut säntillisesti ajallaan. Tällainen hyve on historian kirjoittajien piirissä enemmän poikkeus kuin sääntö. Sama työskentelyn tahti jatkui vielä korkeassa iässä. *Suomen maatalouden historian* käytännön toimitustyöstä

vastanneen henkilön kuvauksen mukaan kommentit arvioitavina olevista artikkeleista tulivat toimituskunnan jäsenistä lähes poikkeuksetta ensimmäisenä yli 90-vuotiaalta akateemikko Jutikkalalta.

”En minä laiskottelemaan lähde”

Kuulin taannoin Eino Jutikkalan korkeaan ikään jatkunutta työteliäisyyttä kuvaavan anekdootin. Jutikkalan kartanon alueella järjestettiin 2000-luvun vaihteessa useampana kesänä arkeologisia kaivauksia. Kaivauksille otettiin töihin myös harrastajia, yleensä historian tai sen lähitieteiden opiskelijoita. Tuolloin jo yli yhdeksänkymmenvuotinen akateemikko Jutikkala osallistui myös mielellään kaivaustöihin. Jutikkala oli saanut työmaakseen tapauksen kertojan työmaahan nähdessä viereisen kaivausruudun. Aikansa kaivettuaan määräälaansa akateemikko, ilmeisesti tuskastuneena siihen ettei mitään erityistä ollut pitkään aikaan löytynyt, totesi, että nyt sai tältä päivältä riittää. Hän nousi ylös ja lähti kävelemään paikalta. Muutaman askeleen jälkeen hän kuitenkin pyörähti ympäri ja huomautti naapuriruutua kaivamaan jääneelle: ”Mutta en minä laiskottelemaan lähde. Menen hoitamaan puutarhaa.”

Kirjoittaja on Joensuun yliopiston Suomen historian professori ja Suomen Historiallisen Seuran puheenjohtaja.